
CRNOGORSKO ŽENSKO PISMO

Lena Stefanović

Our girls are fantastic and they took the harder path, the path of verse, which is absolutely admirable since the poetic expression, especially the kind familiar to our female poets, requires extreme personal courage.

Moja zemlja slavi Dan Državnosti trinaestog jula – na taj dan 1878. godine Berlinski kongres priznao je Crnu Goru kao dvadeset sedmu nezavisnu državu u svijetu; na taj dan 1941. godine Crnogorci su podigli ustanak protiv nacističkog okupatora.

„Da li sam u raju ili na mjesecu“ zapitao se George Bernard Shaw na vrhu planine Lovćen; na zapad od nje Jadransko more proteže se ka horizontu, jasnim danima vidi se Italija, na jugu je Skadarsko jezero, dok su ispod brda Albanije, a na sjeveru – kotorski zaliv ...¹

¹ Izgovoreno na konferenciji PEN-a koja je održana u Budimpešti od 28. septembra do 1. oktobra 2012.

Teško je govoritu realistično o ovoj zemlji i našoj kulturnoj zaostavštini jer ovdje mit i istorija idu ruku pod ruku.

Ako uzmemo ozbiljne istorijske istočnike, poput arhiva Ruskog ministarstva vanjskih poslova, vidjećemo po prepisci između dva dvora – Peterburškog i Cetinjskog da su Crnogorci bili svjesni činjenice da se njihov car zvani Šćepan Mali lažno predstavlja. Da li ih je bilo briga? Ni najmanje – potonji je bio sjajan vladar i to je jedino što je bilo bitno, otkuda je došao i ko je zaista bio – nepoznato je do danas.

Najduži rat u istoriji – Crnogorsko-Japanski, trajao je od 1905 – 2006; kada je Rusija objavila rat Japanu, majušna kraljevina takođe je objavila rat zemlji izlazećeg sunca! I mada odgovor nikada nije dobijen – najvješiji i najugledniji ratnici među Crnogorcima, čija su imena takođe sačuvana u arhivama Ruskog ministarsva vanjskih poslova, bili su odabrani da zajedno sa Rusima idu u rat. Ratovali su hlabro, pobjeđivali samuraje u borbama prsa u prsa i za to bivali nagrađivani vojnim medaljama ruskog cara.

Onda su se tadašnje super sile zabavile svojim poslovima i tek 2006. g. kad je visoka predstavica vlade Japana doputovala u Crnu Goru da prizna našu obnovljenu državnost – formalno je zaključen mir između zemlje izlazećeg sunca i male zemlje ratnika velikog srca.

Crnogorski pisac Danilo Kiš u svojoj knjizi „Enciklopedija mrtvih“ daje metafizičko tumačenje arhiviranja koje vrše „Svedoci poslednjih dana“ u Juti; Kiš ovu neslavnu praksu predstavlja kao jednu vrstu mnemoničkog i arhetipskog kompjutera koji bilježi naše misli i djela dan za danom. Svojim pismom pokušavam da doznam upravo taj metaforički kompjuter i nadam se da uspijevam da nađem ograničenja jezika na kojem

pišem i nacije kojoj pripadam... jer na kraju, pisci pripadaju samo čitaocima, a ne zasebnim nacijama – iako su naša djela neizostavno pisana kroz prizmu našeg porijekla, jezika na kojem pišemo i nacionalne pripadnosti.

Ono što čini pisca crnogorskim piscem – ili mađarskim - nije jezik sam kao konceptualno sredstvo izražavanja – već namjera koju ti ljudi od pera iskazuju svojim pismom.

Navodim odlomak iz svojih memoara (u pripremi za štampu u SAD), koji odražava moju pripadnost crnogorskoj kulturnoj baštini, iako sam odrasla van Crne Gore.

Nijesam znala ko su bili stanari drugih kuća sa kitnjastim praškim fasadama u blizini naše, oni bi pristizali svojim sjajnim crnim limuzinama i tek po malim svilenim zastavama sa zlatnim resama mogla sam pretpostaviti odakle su. Vireći kroz prozor svoje sobe prepoznala sam francusku trobojku i tursku zastavu sa bijelim polumjesecom i zvijezdom. Vidjela sam mnoge turske zastave, u vjekovima borbi protiv osvajača, ratnička gorska plemena, moji preci, u bitkama su osvojili mnogobrojne zastave poput te, donijeli su ih u prijestonicu male zemlje skrivene u vrletima balkanskih planina, bivšu kraljevinu Montenegro. Prebrojala sam ih, u muzeju koji je nekada bio dvor našeg kralja, bilo ih je četrdeset četiri, četrdeset četiri zastave natopljene krvlju mojih predaka koje je mali narod zaplijenio u ratu protiv velike imperije zla, to je bilo ono što su mi rekli.

Crna Gora je jedna od najstarijih država u Evropi – kneževina Duklja, prabaka Crne Gore, osnovana je u devetom vijeku; imala je burnu istoriju, baš kao i većina lijepih i buntovnih plemkinja. Godine 1042. uteći će iz svog tadašnjeg doma, moćne Vizantijske imperije, 1421, kidnapovaće je srpski despotat; plemkinja po rođenju, odbaciće svoje porijeklo pridruživši se

radničkoj klasi jugoslovenskih naroda i biće srećna tamo sve dok njena čast i plemenito ime ne budu ukaljani... Tada će princeza odlučiti da je opet vrijeme za put i odlučiće da postane suverena kraljica...

Govoreći o mjestu pisca u savremenoj Crnoj Gori, treba da počnemo od definicije pisca samog.

Većini nas, kojima je maternji jezik jedan od onih koji se govore na prostoru bivše Jugoslavije, 'pisac' zvuči prilično ozbiljno.

Riječju su se ne samo stvarali svjetovi, kao što je zapisano, imala je i kudikamo surovije namjene, a i posljedice fatalnije po čitave narode. Možda se sjećate famoznog verbalnog delikta, kojim se Ustav SFRJ ograđivao od slobode izražavanja; većina dobrih ruskih pisaca štampani su u samizdatu u sovjetskim vremenima, Salman Ruždi je pod fatvom.

To znači da riječ i dalje posjeduje onu primordijalnu moć i da se putem nje mogu manipulirati neke sile, koje su same po sebi iznad podjele na dobro i zlo. S kakvom namjerom će se one upotrijebiti i koliko vješto, to već zavisi od pojedinca koji sebe označi kao pisca, od njegove savjesti, zanatskog umijeća i lične moći.

„Crnogorsko društvo samo je i dalje veoma tradicionalno, a jedan od najčešćih uzroka za nasilje u porodici su patrijarhalne strukture koje i dalje odobravaju nasilje kao sredstvo za uvođenje discipline“. Kako dalje navodi portparol NGO i skloništa za žene u Nikšiću, „crnogorsko društvo i dalje ima visok prag tolerancije prema nasilničkom ponašanju. Najčešće, to su muškarci – muževi, očevi ili partneri koji su odgovorni za nasilje“. (Internet izvor: <http://www.balcanicaucaso.org/eng/Regions-and-countries/Montenegro/Montenegro-the-fight-against-domestic-violence-is-a-priority-108344>)

Sasvim neobična stvar se dogodila ovdje jer mi nijesmo imali feministički pokret kao takav. Nakon Drugog svjetskog rata, koji je kod nas ujedno bio i proleterska revolucija, ženama su *de iure* data jednaka prava. Međutim, opštepoznato je da se promjene te vrste ne mogu desiti preko noći. U „Gorskom Vijencu“, remek djelu crnogorske književnosti, niti jedan ženski lik se ne spominje po imenu, a i ima ih tek dva – sestra Batrićeva i Jedna baba.

U „Ljepoti poroka“, kultnom filmu Živka Nikolića, nevjerna žena biva kažnjena na način od kojeg se ledi krv u žilama.

Ovi i drugi segmenti naše kulturne zaostavštine čine jedan procjep u stvarnosti kroz koji možemo proviriti u istoriju drakonskih običaja po kojima su živjeli naši preci u ovim čarobnim vrljetima. Kako to obično biva, stvari su prešle u svoju suprotnost i upravo je jezik kojim su oni govorili porodilo savremeni fenomen crnogorskih pjesnikinja, među kojima su najpoznatije Jelena Nelević Martinović, Dragana Tripković i Tanja Bakić.

Naše cure su sjajne i krenule su težim putem, putem stiha, što je za svaku pohvalu, jer za poetsko izražavanje, pogotovo ovakvo koje je blisko našim savremenim pjesnikinjama, treba velika lična hrabrost.

Silvija Plat je probila led ‘confessional poetry’, poezije koja je intimna, proživljena, po-unutrena. Naše pjesnikinje mahom pišu u prvom licu. Nema paravana od fiktivnih likova, riječi su malobrojne, izbrušene poput dijamanata, pretočene kroz sebe i prelomljene kroz lično iskustvo.

Ta esencija čuvstvovanja je ono što je u svijetu preporučilo pjesnikinje koje na današnji dan pišu na crnogorskom – jeziku moćnom i bogatom, ali veoma ograničene difuzije.

U biti je čudesno, s obzirom na to da su malobrojni nosioci ovog jezika, koliko je vrhunske poezije na njemu ispjevano i koji dio tog stvaralaštva je nastajao u vremenu potpune tame i haosa.

Pjesništvo samo je u biti izvorno obličje magije, a vještina i čuvenje naših čarobnica odavno su prevazišli ne samo geografske granice, već i one transpersonalne.